

Форма № 09/18

Затверджена рішенням вченої ради ІДГУ
від 30.08.2018 р., протокол № 1

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ І ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ**

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Навчально-методичною радою ІДГУ
Протокол № 4 від 15.01.2019 р.

Голова НМР Н. М. Кольцун

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Військова історія

(назва навчальної дисципліни)

освітній ступінь бакалавр
(назва освітнього ступеня)

спеціальність для всіх спеціальностей
(код і назва спеціальності)

тип дисципліни вибіркова
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньо-професійної програми

(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою української і всесвітньої історії та культури

протокол № 8 від 10.01.19

Завідувач кафедри В.Г. Церковна
(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова науково-методичної ради факультету

(підпис, ініціали, прізвище)

І.Б. Ишанок

Розробники програми:

Татаринов Іван Євгенович, кандидат історичних наук, ст. викладач кафедри української і всесвітньої історії та культури

Рецензенти програми:

Церковна Віра Георгіївна, кандидат історичних наук, завідувач кафедри української і всесвітньої історії та культури.

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів:4	Лекції:	
	26	6
Модулів:1	Практичні заняття:	
Загальна кількість годин:120		
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом:з 2	Лабораторні заняття:	
Семестр:з 3	Семінарські заняття:	
	22	6
Тижневе навантаження (год.): - аудиторне: 3 - самостійна робота: 5	Консультації:	
Форма підсумкового контролю:залік	Індивідуальні заняття:	
Мова навчання:українська	Самостійна робота:	
	72	108

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни: військова історія, міліарна справа, організація, стратегія, тактика, озброєння спорядження, військовий флот, фортифікація, облогова справа, види та роди військ від доби античності та кінця Другої світової війни.

Метою вивчення дисципліни є: формування у студентів системи знань стосовно розвитку військового мистецтва в добу античності та середньовіччя, нового та новітнього часу і впливу цього процесу на цивілізаційний розвиток.

Передумови для вивчення дисципліни: немає

Міждисциплінарні зв'язки: Історія України та української культури, Історія західної цивілізації, Історія країн Центрально-Східної Європи, Нова та новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути такі результати навчання:

1. **Знання:** знати етапи розвитку військового мистецтва, сучасні наукові підходи до висвітлення ключових проблем військово-історичних досліджень; знати основні досягненнями сучасної науки як у теоретичному, так і у практичному плані, закласти основи для подальшого накопичення конкретно-історичних знань і методологічних навичок, щоб успішно використовувати їх у дослідженні військової

історії; знати основні стадії розвитку військового мистецтва, висвітлювати їх особливості; знати понятійно-термінологічний апарат курсу; знати підходи до оцінки розвитку військового мистецтва.

2. *Уміння*: вміти аналізувати підходи до вивчення військової історії, обґрунтовувати свою світоглядну позицію щодо процесів розвитку військового мистецтва; давати цілісну характеристику історії військової справи Європи та України; вміти встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між процесами еволюції людського суспільства та станом військової культури; вміти синхронізувати різні періодизації, скласти таблиці військових дій, працювати з історичними картами; вміти використовувати історичні та зброєзнавчі терміни та поняття під час усних відповідей на семінарських заняттях, застосовувати терміни гуманітарних та природничих наук при характеристиці військового мистецтва окремих епох; вміти здійснювати самостійний пошук інформації з використанням різноманітних ресурсів.
3. *Комунікація*: використовувати набуті знання при веденні наукових дискусій з питань історії війн; створювати умови для комунікації із представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій; застосовувати набуті знання та вміння з основних питань військової історії для формування відповідних знань та вмінь учнів.
4. *Автономність та відповідальність*: виконувати індивідуальні науково-дослідні завдання з відповідної проблематики, виявляти самостійність і соціальну відповідальність, громадянські та патріотичні чесноти при виконанні функціональних обов'язків.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви модулів / тем	Кількість годин (денна форма навчання)							Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
1	Військова справа в давні часи	4	2	2	-	-	-	6	2	2	-	-	-	-	8
2	Війни в епоху раннього Середньовіччя	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	12
3	Європейські війни Високого Середньовіччя XIII - XIV ст.	4	2	2	-	-	-	6	2	2	-	-	-	-	8
4	Військове мистецтво Пізнього Середньовіччя.	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	8
5	Війни XVI ст.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	8

6	Збройні зіткнення Європі у XVII ст.	6	4	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	12
7	Війни у XVIII ст.	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	8
8	Наполеонівські війни	6	4	2	-	-	-	8	2	2	-	-	-	-	8
9	Розвиток військової справи в XIX ст.	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	8
10	Перша світова війна (1914-1918 рр.).	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	12
11	Друга світова війна (1939-1945).	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	12
Проміжний контроль		-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	4
Разом:		48	26	22				72	12	6	6	-	-	-	108

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема № 1: Військова справа в давні часи.

Військове мистецтво давніх греків. Греко-перські війни. Македонська фаланга. Східний похід Олександра Македонського. Армія Риму в епоху Республіки. Пунічні війни. Імперська армія Риму. Завоювання епохи Імперії. Військова справа в добу античності в Україні (кіммерійці, скіфи, сармати, готи, гуни).

Тема № 2: Війни в епоху раннього Середньовіччя.

Походи вікінгів та їх військова справа. Утворення феодальної системи. Феодальне військо. Феодальні війни. Стратегія, тактика та озброєння Європи в XI-XII ст. Замки та облогова справа в Ранньому Середньовіччі. Організація та озброєння княжого війська Русі.

Тема № 3: Європейські війни Високого Середньовіччя XIII - XIV ст.

Монголо-татарська навала на Русь, причини поразки європейських армій. Еволюція озброєння та обладунку в добу Високого Середньовіччя. Хрестові походи. Військово-лицарські ордени. Війни Англії та Шотландії в XIII- XIV ст. Битви при Стірлінгу, Фолкірку, Банокберні. Замки та облогова справа в Середньовіччі.

Тема № 4: Військове мистецтво Пізнього Середньовіччя.

Еволюція озброєння і захисного спорядження в Європі в XIV-XV ст. Столітня війна (1337-1453). Битви при Кресі, Азенкурі, Кстельоні. Гуситські війни. Розвиток військової організації і тактики європейських армій в пізньому Середньовіччі. Поява найманих армій. Бургундські війни (1474-1477 рр.). Війна Червоної та Білої троянд 1455-1486 рр. Битва при Босворті.

Тема № 5: Війни XVI ст.

Військово-політична обстановка в Європі. Італійські війни (1494-1559 рр.). Релігійні війни у Франції (1562-1598 рр.). Нідерландська Революція (1566-1609 рр.). Війни в Східній Європі (Лівонська війна 1558-1583 рр., Османські завоювання). Військове мистецтво в XVI ст. (комплектування армій, роди військ, озброєння, стратегія і тактика). Система Моріца Оранського.

Тема № 6: Збройні зіткнення Європі у XVII ст.

Тридцятирічна війна (1618-1648 рр.). та еволюція військової справи в Європі. Система Густава Адольфа. Польсько-московські конфлікти в XVII ст. Армії протидіючих сторін. Армія Османської імперії. Походи в Європу в XVII ст.

Запорозьке козацтво: організація, структура, чисельність, озброєння, способи ведення бою. Гетьман Петро Конашевич Сагайдачний. Морські походи. Московський похід 1618 р. Хотинська битва 1621 р. Воєнна справа козацького війська періоду Хмельниччини. Богдан Хмельницький як полководець.

Тема № 7: Війни у XVIII ст.

Еволюція військової справи у XVIII ст. Війна за іспанську спадщину 1701-1714 рр. Північна війна 1700-1721 рр. Війна за Австрійську спадщину 1740-1748 рр. Семирічна війна 1756-1763 рр. Турецькі війни другої пол. XVIII ст.

Тема № 8: Наполеонівські війни.

Основні військові кампанії Наполеона Бонапарта. Піхота в епоху наполеонівських війни (озброєння, тактика). Кавалерія в епоху наполеонівських війни (озброєння, тактика). Артилерія в епоху наполеонівських війни. Система Грібоволя. Українські формування в наполеонівських війнах.

Тема № 9: Розвиток військової справи в XIX ст.

Російсько-турецькі війни початку XIX ст. Кримська війна 1854-1856 рр. та Україна. Нарізна зброя та переозброєння європейських армій. Поява скорострільної зброї. Зростання ролі артилерії в бою. Розвиток військової техніки та засобів зв'язку. Стратегія й тактика бойових дій. Зміни в управлінні армією.

Тема № 10: Перша світова війна (1914-1918 рр.).

Витоки конфлікту. Плани протидіючих сторін напередодні війни. Початок війни. Бойові дії на Західному та Східному фронті в 1914 р. Військові операції на фронтах 1915 р. Кампанія 1916 р. Брусилівський прорив. Бойові дії 1917-1918 рр. Нововведення у військовій справі в ході Першої світової війни. Легіон Українських січових стрільців (організація, озброєння, бойовий шлях).

Тема № 11: Друга світова війна (1939-1945).

Ситуація в Європі та світі напередодні війни. Початок війни. Бойові дії 1939-1940 рр. Армії протидіючих сторін. Початок радянсько-німецької війни. Кампанії 1941-1942 рр. на Східному фронті. Бойові дії на Тихоокеанському та Африканському фронтах. Кампанії 1943-1944 рр. на Східному фронті. Звільнення України. Українська повстанська армія (організація, тактика, озброєння). Бойові дії в Європі та на Далекому Сході на завершальному етапі війни.

5.2. Тематика семінарських (практичних, лабораторних) занять.

Тема № 1: Військова справа в давні часи.

Тема № 2: Війни в епоху раннього Середньовіччя.

Тема № 3: Європейські війни Високого Середньовіччя XIII - XIV ст.

Тема № 4: Військове мистецтво Пізнього Середньовіччя.

Тема № 5: Війни XVI ст.

Тема № 6: Збройні зіткнення Європі у XVII ст.

Тема № 7: Війни у XVIII ст.

Тема № 8: Наполеонівські війни.

Тема № 9: Розвиток військової справи в XIX ст.

Тема № 10: Перша світова війна (1914-1918 рр.).

Тема № 11: Друга світова війна (1939-1945).

5.3. Організація самотійної роботи студентів.

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин		Форми звітності
		денна	заочна	
1.	Підготовка до лекційних та семінарських занять	30	8	Конспект
2.	Підготовка до проміжного контролю	4	4	Модульна контрольна робота
3.	Виконання індивідуальних завдань:			
	- підготовка 2 рефератів з обраної тематики;	20	20	Реферати
	- складання термінологічного словника;	18	18	Термінологічний словник
- опрацювання тем для самотійного вивчення.	-	58	Конспект	
Разом		72	108	

Тематика індивідуальних (групових) завдань

Тематика рефератів:

1. Еволюція обладунків гопліта
2. Безсмертні перського царя
3. Македонська фаланга
4. Походи Олександра Македонського, 334-323 гг. до н.е.
5. Облогові машини Греції та Риму
6. Рим проти варварів – іспанці, парфяни, перси.
7. Преторіанська гвардія.
8. Римська піхота доби занепаду імперії
9. Римська кіннота доби занепаду імперії
10. Пікти 297-841 pp.
11. Армія Візантійської імперії 5-10 ст.
12. Англосаксонський воїн 449-1066 pp.
13. Армія Каролінгів.
14. Сакси, вікінги, нормани.
15. Армія Візантійської імперії 10-13 ст.
16. Нормандські замки Британії 1066-1216 pp.
17. Нормандські лицарі 950-1204 pp.
18. Лицарі ордену госпітальєрів (тевтонців, тамплієрів)
19. Англійські (німецькі, французькі, італійські, іспанські, скандинавські) лицарі 1200-1400 pp.
20. Монгольський воїн 1200-1350 pp.
21. Битва при Креси 1346 p.
22. Битва при Азенкурі 1415 p.
23. Англійські (німецькі, французькі, італійські, іспанські, скандинавські) лицарі 1400-1500 pp.
24. Швейцарці 1300-1500 pp.
25. Англійські лучники.
26. Ручна вогнепальна зброя XVI–XVIII ст.;
27. Європейська кіннота XVI–XVIII ст.;
28. Фортифікаційна справа XVI–XVIII ст.;
29. Європейські армії в Тридцятирічній війні 1618–1648 pp.;
30. Семирічна війна 1756–1763 pp.: стратегія й тактика європейських армій;
31. Військові кампанії Наполеона Бонапарта;
32. Піхота, кавалерія та артилерія епохи Наполеонівських війн;
33. Гвардія Наполеона Бонапарта;
34. Російська та шведська армії у Північній війні 1700–1721 pp.;

35. Російська армія у війнах проти Туреччини XVIII–XIX ст.;
36. Війни на американському континенті XVII – XIX ст.;
37. Парусний флот XVI–XVIII ст.;
38. Військово-морська справа XIX ст.;
39. Європейський мундир XVIII ст.;
40. Європейський мундир XIX ст.;
41. Вогнепальна зброя та артилерія другої половини XIX ст.;
42. Українське козацьке військо в період Хмельниччини.
43. Україна в роки Першої Світової війни.
44. Євген Коновалець як військовий діяч.
45. Центральна Рада і проблеми української армії.
46. Павло Скоропадський - будівничий української армії та флоту.
47. Симон Петлюра як Головний Отаман української армії.
48. Нестор Махно - керівник народно-визвольної боротьби 1917- 1921 рр.
49. Михайло Фрунзе як визначний військовий діяч в Україні.
50. Тарас Бульба-Боровець як організатор збройних формувань.
51. Микола Ватутін як полководець.
52. 73 героїчних дні оборони Одеси.
53. Тарас Чупринка - генерал УПА.

Ключові слова для термінологічного словника

Акінак, скіфський лук, фаланга, атичний шолом, коринфський шолом, тораке, ліноторакс, спис дорі, гоплон, махайра, ксифос, саріса, сарісофорс, гетайри, легіон, когорта, маніпула, центурія, лоріка хамата, лоріка сигментата, лоріка сквамата, піл ум, скутум, гладус, спата, катафрактарій. «Стіна щитів», меч каролінг, старша дружина, молодша дружина, лицарський удар, композитний лук, ламелярний обладунок, темник. Латний обладунок, лицарська кіннота, ланс, арбалет, алебарда, ордонансові роти, швейцарська баталія, бомбарда, мортира, аркебуза, мушкет, донжон, рів, вал, порок, таран, требушет, рейтари, ландскнехти, кондотьери. Мушкетери, пікінери, гусарія, стрільці, лінійна тактика, яничари, сипахи, шабля, самопал, курінь, корабель чайка, бій табором, атака лавою, шанці. Фузея, гренадери, сердюки, драбанти, драгуни, єгери, косий стрій, рота, ескадрон, батальйон, полк. Бригада, дивізія, корпус, каре, карабінери, кінні єгери, гусари, улани, ескадрон Скаржинського, Бузьке козацтво, Малороссийские конно-казачьи полки. Нарізна зброя, итуцер, гвинтівка, куля Міньє, стрілецький ланцюг, військова дільниця. Фронт, УСС, Чорні запорожці, Червоні гайдамаки, Чорні гайдамаки, тачанка, кулемет, траншея, гаубиця. Вермахт, РСЧА, ОУН-УПА, пістолет-кулемет, штурмовик, винищувач, бомбардувальник, Т-34, КВ-1, БТ-5, Рз-III, криївка, військова операція, мазепинка.

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю:* семінарські заняття, індивідуальні завдання.
- 6.2. *Форми проміжного контролю:* модульна контрольна робота.
- 6.3. *Форми підсумкового контролю:* залік.

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточний контроль рівня знань студентів передбачає перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Поточний контроль здійснюється за напрямками:

- контроль за систематичністю й активністю роботи на семінарських заняттях;
- контроль за рівнем засвоєння та творчого опрацювання у вигляді індивідуальних завдань.

Модульна контрольна робота проводиться в письмовій формі та включає два теоретичні питання, відповіді на які дають можливість оцінити рівень оволодіння теоретичним матеріалом.

Зразок завдання:

1. Дати визначення поняття: скіфський лук, гусарія, дивізія, УСС, мазепинка.
2. Розкрити питання: Еволюція озброєння і захисного спорядження в Європі в XIV-XV ст.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. Шкала та критерії оцінювання знань студентів.

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
26-50	не зараховано
1-25	

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	70 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	30 балів (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	35 балів (поточний контроль)	16 балів (проміжний контроль)

8.2. Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули,

	рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань

Вид	Максимальна кількість балів
Реферат	5
Реферат	5
Словник	5

Оцінювання *реферату* здійснюється за такими критеріями: самостійність та оригінальність дослідження, виконання поставлених автором завдань, здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела. Критеріями оцінювання *словнику* є правильність та повнота визначення термінів.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Максимальна кількість балів за відповідь на 1 питання складає 15 балів. Критеріями оцінювання є: повнота відповіді, здатність критичного аналізу теоретичного матеріалу, вміння наводити аргументи та робити висновки.

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного та проміжного контролю.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Наочний матеріал у вигляді ілюстрацій, ноутбук, проектор для демонстрації фільмів.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Апанович О.М. Збройні сили України першої половини XVIII ст. – К., 1969.
2. Болсуновський Л.І. Воєнна історія. Ч1/Ч2. – Одеса, 2012.
3. Голубко В. Армія Української Народної Республіки 1917 – 1918 рр. Утворення та боротьба за державу. – Львів, 1997.
4. Дашкевич Я. Історія українського війська (1917–1995). — Львів : «Світ», 1996. — 840, іл. с.
5. Крип'якевич І. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х рр. XX ст.)/ Упорядник Б. З. Якимович: – 4-те видання, змін і доп. – Львів: Світ, 1992. – 712 с.

10.2. Допоміжні джерела

6. Армия Польши 1569 – 1696. Часть 1. Новый Солдат №158. – Артемовск: Книга, 2002. – 40 с.
7. Армия Польши 1569 – 1696. Часть 2. Новый Солдат №159. – Артемовск: Книга, 2002. – 40 с.
8. Археологія доби українського козацтва XVI – XVIII ст./ Д. Д. Телегін (відп. ред.), І. С. Винокур, О. М. Титова, І. К. Свешніков та ін. – К.: ІЗМН, 1997. – 336 с.
9. Алексинский Д. П. Всадники войны: Книга первая. Кавалерия Европы / Алексинский Д.П., Жуков К.А., Бутягин А.М., Коровкин Д.С. – СПб. : ООО «Издательство «Полигон», 2005. – 488 с.; ил.
10. Бехайм В. Энциклопедия оружия (Руководство по оружейведению. Оружейное дело в его историческом развитии от начала средних веков до конца XVIII в.) : [Электронный ресурс] / Вендален Бехайм. – СПб. : АО "Санкт-Петербург оркестр", 1995. – Режим доступа до вид.: <http://annales.info/evrope/behaym/behaym.htm>
11. Болсуновський Л.І. Военна історія. Навчальний посібник : [у 2-х ч.] / Л.І. Болсуновський. – Частина I. – Одеса, 2012. – 348 с.
12. Винклер П. фон Иллюстрированная история оружия / Павел фон Винклер. – М. : Эксмо, 2010. – 256 с.: ил.
13. Военный энциклопедический словарь : [в 2 томах] / Редкол.: А.П. Горкин, В.А. Золотарев, В.М. Карев и др. – М. : Большая Российская энциклопедия, «РИПОЛ КЛАССИК», 2001. – Т.1. – 848 с.; Т. 2. – 816 с.
14. Все войны мировой истории по Харперской энциклопедии военной истории Р.-Э. Дюпюи и Т.-Н. Дюпюи. Кн. 3. – СПб. : ООО «Издательство «Полигон», 2004. – 596, [4] с., ил.
15. Голицын Н.С. Великие полководцы истории : [в 2-х ч.] / Николай Сергеевич Голицын. – Ч. 2 : Великие полководцы новых времен. – СПб. : Тип. товарищества «Общественная польза», 1875. – 197 с.
16. Голобуцький В. Запорозьке козацтво / В. Голобуцький. – К.: Вища шк., 1994. – 539 с.
17. Гуржій О.І. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний / О.І. Гуржій, В.В. Корнієнко. – К.: Україна, 2004. – 192 с.
18. Гуржій О. Міф, у який хочеться вірити: З історії бойової еліти українського козацтва / О. Гуржій, В. Корнієнко // Історія України. – 2002. - №42. – С. 5 – 11.
19. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории : [в 4-х т.]; Пер. с нем. / Ганс Дельбрюк. – Т. 4 : Новое время. – СПб. : Наука, 2001.– 368 с.
20. Денисон Дж. Т. История конницы : [Электронный ресурс] / Джордж Тэйлор Деннисон. – М. : АСТ, 2001. – Режим доступа до вид.: <http://militera.lib.ru/h/denison/index.html>
21. Дюпуи Р.Э. Всемирная история войн : [в 4- кн.] / Р. Эрнест Дюпюи, Тревор Н. Дюпюи. – Кн. 2 : 1400 год – 1800 год. – М.; СПб : Полигон–АСТ, 1997. – 895 с.
22. Дэйви М. Эволюция войн / Морис Дэйви. – М. : Центрполиграф, 2009. – 386 с. – (Хроники военных сражений).
23. История военного искусства / [М.М. Кирьян, А.И. Бабин, Н.М. Кравченко и др.] ; под ред. П.А. Жилина. – М. : Воениздат, 1986. – 445 с.
24. История военного искусства / под общ. ред. А.А. Строкова. – М. : Воениздат, 1966. – 655 с.
25. История военного искусства : [в 2-х т.] / под общ. ред. П.А. Ротмистрова. – Т. 1. – М. : Воениздат, 1963. – 528 с.
26. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т./ Редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т. 1. – 800 с.
27. Ковальов А. З Архістратигом на щитах / Андрій Ковальов. – К.: Темпора. – 348.
28. Коннолли Питер. Греция и Рим: энциклопедия военной истории. – М. : Вече, 2000. – 563 с.

29. Кулинский А.Н. Европейское холодное оружие. / Александр Николаевич Кулинский. – СПб. : ООО «ТПГ «Атлант»», 2003. – 552 с.
30. Лиддел Гарт Б.Х. Решающие войны в истории / Бэзил Хенри Лиддел Гарт. – М. : Центрполиграф, 2012. – 288 с.
31. Лэннинг М. 100 великих полководцев / Майкл Ли Лэннинг. – М. : Вече, – 1999. – 480 с.
32. Меринг Ф. История войн и военного искусства / Франц Меринг. – СПб. : ООО «Издательство Полигон», 1999 – 528 с., ил.
33. Мячин А.Н. 100 великих битв / А. Н. Мячин. – М. : Вече, 2005. – 640 с.
34. Нариси історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст.: Посібник для студентів-заочників/ Авт. Кол.: О. М. Лебеденко, А. К. Тичина, Л. Ф. Циганенко, Л. Ф. Чорна; Ред. кол.: О. М. Лебеденко, (відп. за вид.), А. К. Тичина (головн ред.), А. В. Дізанова, Л. С. Мельникова, І. Б. Циганок. – Одеса: Астропринт, 2004. – 272 с.
35. Потрашков С. В. Иллюстрированный военно-исторический словарь / С. В. Потрашков, А. С. Потрашков. – М.: Эксмо, 2007. – 736 с.
36. Пінак Є., Чмир М. Військо Української революції 1917–1921 років. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. – 432 с.
37. Свечин А.А. Эволюция военного искусства : [в 2-х т.] : [Электронный ресурс] / Александр Андреевич Свечин. – М.-Л.: Воениздат, 1928. – Режим доступа до вид.: <http://militera.lib.ru/science/svechin2a/index.html>
38. Свешніков І.К. Озброєння козацького війська у сер. XVII ст. / І. К. Свешніков // Вісник АН УРСР. – 1991. №10. – С. 48 – 54.
39. Свешніков І.К. Битва під Берестечком / І. К. Свешніков. – Львів: Слово, 1992. – 304 с.
40. Сас П.М. Запорожці у польсько-московській війні наприкінці Смути 1617-1618 рр. / НАН України. Інститут історії України. – Біла Церква: Вид. О.В. Пшонківський, 2010. – 512 с.
41. Сокирко О. Лицарі другого сорту. Наймане військо Лівобережної Гетьманщини 1669–1726 / Олексій Сокирко. – К., 2006.– 279 с.
42. Словарь военных терминов / Сост. А.М. Плехов. – М. : Воениздат, 1988. – 335 с.
43. Соколов Б.В. 100 великих войн / Б.В. Соколов. – М. : Вече, 2002. – 538, [6] с.
44. Гинченко Я. Українські збройні сили (березень 1917р. – листопад 1918р., організація, численність, бойові дії), К. – 2009.
45. Тоїчкін Д. В. Холодна зброя українського козацтва у XVII ст. / Д. В. Тоїчкін // Історія України. – 2001. – №45. – С. 5-7.
46. Українське козацтво: Мала енциклопедія. – Київ: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. – 784с.
47. Хардинг Д. Иллюстрированная история оружия от древности до наших дней / Д. Хардинг, Р. Грей ; пер. с англ. П.А. Самсонова. – Минск : Попурри, 2004. – 336 с.
48. Шаменков С. Піхота українських гетьманів XVII – поч. XVIII ст. Одяг, спорядження, зброя та клейноди / С. Шаменков. – К: Темпора, 2010. – 146 с.
49. Шаменков С. Реестровые казаки Богдана Хмельницкого / С. Шаменков // Старый Цейхгауз. – 2011. – №2-3 (40-41). – С. 8-16.
50. Шишов А.В. 100 великих военачальников / А.В. Шишов. – М. : Вече, 2002. – 608 с
51. Яковлев В.В. История крепостей / Виктор Васильевич Яковлев. – М. : ООО «Фирма «Издательство АСТ»»; СПб.: ООО «Издательство Полигон», 2000. – 400 с.
52. Альманах «Армии и битвы». – М. : РЕЙТТАРЪ, 2002–2009.
53. Военно-исторический альманах «Новый солдат». – 2000–2002.

10.3. Інтернет-ресурси

54. Українська військова історія - <http://www.ucreinarma.org/>